

DİL DEVRİMİNİN HALKÇILIK BOYUTU

POPULISM DIMENSION OF LANGUAGE REVOLUTION

Volkan MARTTİN*

Geliş Tarihi/Received:05.11.2018

Kabul Tarihi/Accepted: 09.12.2018

MARTTİN, Volkan, (2019), "Dil Devriminin Halkçılık Boyutu", Belgi Dergisi, C.2, S.17, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Kış 2019/1, ss. 1072-1092.

Öz

Yeni Türk devletinin ideallerinden biri, halkın yönetime katılması, kendi yararına davranabilmesiydi. Gerçekleştirilecek kültür devrimi sayesinde halkın ulaşacağı kültürel ve entelektüel düzey ile bu ideale ulaşılabilirdi. Halkın devletle ve aydınlarla yakınlaşması, dilde yapılacak devrimle mümkündü. Bu ihtiyaç, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında açıkça görülmüştü. Ancak bu gereksinimi gideren hareket, milli uyanışın gerçekleşmesiydi. Dil devriminin özünde halka doğru gitmek, onun kolayca okuyup yazmasını kolaylaştırmaktı. Bunun için yalnız yazıda Latin kökenli yeni Türk alfabesinin kabulü yeterli değildi. Hukukta olduğu gibi halkın hayatının içindeki her noktada dilin kullanılabilir ve anlaşılabilir olması gerekiyordu. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele'nin başından itibaren olduğu gibi halk için halkla beraber hareket etmiş; dil konusunda bu tutumunu sürdürmüştü. Kanun önünde olduğu gibi eşit, ayrımsız, ayrıcalıksız bir toplum için, hayat içinde fırsat eşitliğinin korunmasında toplum fertlerinin her birinin diğerinin yazdıklarını kolayca okuyup anlayabilmeleri Türk kültür devriminin bir gereği idi. Bu yaklaşım bağlamında dil devriminin halkçı bir tarafının olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Halkçılık İlkesi, Dil Devrimi, Harf Devrimi, Türk Kültür Devrimi

Abstract

One of the ideals of the new Turkish state was the popular participation of the people in the government and the ability to act for their own benefit. Thanks to the cultural revolution to be realized, this ideal could be reached with the cultural and intellectual level to be reached by the public. The convergence of the people with the state and the intellectuals was possible with the "purification" of the language by a reduction of the number of words of foreign origin. This requirement was clearly felt in the last century of the Ottoman Empire. However, the remedy came after the national awakening took place. The essence of the language revolution was to go to the people, making it easy for them to read and write. For this, only the acceptance of the new Turkish alphabet of Latin origin was not enough. As in law, the language should be able to be used and understandable at any moment in the life of the people. Atatürk has acted with the people for the public as it was from the beginning of the National Struggle. He maintained his attitude towards language. It was a requirement of the Turkish cultural revolution that every member of the society could read and understand the writings of the other easily in the protection of equality of opportunity in life. In the context of this approach, it is possible to say that there is a populist side of the language revolution.

Keywords: Atatürk, Populism, Language Revolution, Alphabet Revolution, Turkish Cultural Revolution

*Dr. Öğretim Üyesi. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD, Meşelik Yerleşkesi, ESKİŞEHİR, vmartin@ogu.edu.tr, (ORCID ID: 0000-0002-4264-4838)

G. GİRİŞ

Bu çalışma, dil devriminin gerçekleşme aşamalarında halkın rolüne odaklanmaktadır. Farklı boyutlarıyla, başlangıçta görülen devrim gereksiniminde halkın etkisi, devrimin ilerleyen aşamalarında halkın süreci yönlendirmesi ve kaynaklık etmesi çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda paralel bir süreçte ilerleyen Halkçılık ilkesinin ortaya çıkışı, yaygınlaşması değerlendirilmiştir. Özellikle eşitlik kavramı ekseninde halkın okur-yazar olarak devletin olanaklarından yararlandırılması çalışmalarının yanında, aydınlar ile halk arasındaki kültürel kopukluğun giderilmesi yönündeki faaliyetlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Günümüzde genel olarak Atatürk'ün Milliyetçilik ilkesi kapsamında ele alınan Dil Devrimi'nin Halkçılık boyutu üzerinde durulmaktadır. Kapsam bakımından iki farklı alan gibi görülen Dil Devrimi ile Halkçılık ilkesinin örtüşen yanları çeşitli kaynaklardaki kayıtlar, anı ve anekdotlara göre işlenmiştir.

1. Dil Devrimini Hazırlayan Etmeler

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin giriştiği yenileşme hareketleri içinde dil ve yazımda düzenleme yapma gereksiniminden doğan çalışmaların yapıldığı bilinmektedir.¹ Alışık özelliğiyle güçlü bir temele dayanmayan yapay bir dilin halkla bütünleşmesi mümkün değildi. Adeta “*Enderun lisanı*” haline gelen “*Osmanlıca*”, milliyetçilik akımı karşısında direnecekti.² Özellikle Sultan II. Mahmut döneminden Meşrutiyet dönemine uzanan süreçte gerçekleştirilen eğitim alanındaki yenileşmenin bir boyutunu dilde ve yazında düzenlemeler oluşturmuştur.³ Halkın gazete veya dergilerde kullanılan dili anlaması isteğiyle ilk bilinçli tepki Tanzimat'ta ortaya çıkmıştır.⁴ Tanzimatçılar dille ilgili girişimleri, yetersiz kalmıştır.⁵ I. Meşrutiyet döneminin siyasi ve askeri gerekçelerle sonlandırılmasının ardından Sultan II. Abdülhamit'in ülke genelinde okullaşmaya verdiği önemden dolayı, Osmanlı Devleti'nin her köşesinde eğitim alanında bir canlanma görülmüştür. Bu canlanmaya bağlı olarak eğitimin halka ulaştırılması, halkın okur-yazar yapılması yönünde çalışmalar da başlamıştır. Ancak bu konudaki çalışmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu durumu II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan eğitime yönelik yayınlarda görmek mümkündür. Asıl Türkçecilik faaliyetleri, Millî Edebiyat akımıyla başlamıştır.⁶ Devletin ve aydınların kullandığı dilin halk tarafından anlaşılmadığı, ortada büyük bir kopukluğun olduğu sıkça vurgulanmıştır.⁷ Öğreticilerinin yakındığı, çocuklara bir eziyet haline gelen, yazı yazmayı öğrenme süreci II. Meşrutiyet'in eğitim alanındaki yayınlarında ele alınmıştır.

Dilde gerçekleştirilmek istenenlerin “*tasfiyecilik*”ten “*vulgarize*” olamamış yeni sözcük türetmeleri arasında gidip geldiği görülmektedir. Tasfiyeciliğe karşı, “*Arabinkini Araba, Aceminkini Aceme geri verirsek bize uzun kollu bir Buhara hırkasından başka bir şey kalmaz*” diyenler olmuştur.⁸ Aynı şekilde yazıya ilişkin öneriler de oldukça fazladır. Bu iki gereksinimi doğuran ortamın Fransız Devrimi ile siyaset ve toplum hayatında öne çıkan milliyetçilik, eşitlik gibi kavramların etkisiyle ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

1 Sadi İrmak, *Atatürk Devrimleri Tarihi (İdeoloji ve Tarih Açısından İnceleme)*, İstanbul 1973, s.236.

2 Zafer Toprak, *Türkiye'de Popülizm 1908-1923*, Doğan Kitap, İstanbul 2013, s.186.

3 Tahsin Yücel, *Dil Devrimi ve Sonuçları*, Türk Dil Kurumu (TDK) Yay., Ankara 1982, s.24.

4 Ağâh Sırrı Levend, “Dilde Özleşme Hareketinin Tarihçesi”, *Dil Devrimi Üzerine*, TDK Yay., Ankara 1967, s.16.

5 Zeynep Korkmaz, “Dilde ‘Doğal Gelişme’ ve ‘Devrim’ Açısından Türk Dil Devrimi”, *Türkoloji Dergisi*, C. 4, Sayı: 1 (1972), s.105.

6 Vahit Türk, *Türkçe Yazılar*, Berikan Yay., Ankara 2014, s.185.

7 İsmet Zeki Eyuboğlu, *Atatürk İlkeleri*, İkinci bs., Uygur Yay., İstanbul 1984, s.35.

8 Mehmet Ali Ağakay, *Atatürk'ten 20 Anı*, 7. bs., TDK Yay., Ankara 2015, s.13.

Osmanlı Devleti'nin bilinen düşünürleri dil ve yazı üzerinde önerilerde bulunmuşlardır. II. Meşrutiyet döneminde "*halkçılık*" üzerine görüşler ortaya atılmıştır. 24 Nisan 1913 tarihinde yayımlanmaya başlanan "*Halka Doğru*" dergisindeki yazılarında Yusuf Akçura, halkçılığı yoksul kesimlerin milli bilinçlerinin pekiştirilmesinin ardından toplumsal gelişimlerinin sağlanması ve diğer kesimlerle eşit koşullarda yönetim mekanizmasında yer alması olarak tanımlamaktadır.⁹

Ziya Gökalp'in kültürle ilgili sorunların başında "*dil*"i görmektedir. Gökalp, milliyetçiliğin atılımını sağlayan basamağın dil egemenliğinin sağlanmasının siyasal egemenliğin önkoşulu saymaktadır. Ziya Gökalp, erken tarihlerde Selanik'te "*Genç Kalemler*"deki makalelerinde açıkça görüldüğü gibi, yazılarında halkın anlayacağı yalın bir dil kullanmaya özen göstermiştir. Aydınların halkın dilini, halk edebiyatını aşağılamasını kabul etmez.¹⁰ Edebiyat da dâhil olmak üzere tek bir dilin kullanılmasını salık verir.¹¹ Bu kullanılacak ortak dil, İstanbul'un ve özellikle İstanbul hanımefendilerinin kullandığı konuşma diline dayanmalıdır.¹²

Ziya Gökalp, halkın benimsediği artık yabancılığı kalmamış, hatta yaygınlaşmış, Türkçe eklerle türetilmiş sözcüklerin "*milli bir servet*" olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla Farsça olan "*ayna*" sözcüğü yerine aslen Türkçe olan "*gözcü*"nün kullanımının yaygınlaşmadığına dikkat çekmiştir. "*Ak*" ve "*Kara*"nın, "*Beyaz*" ve "*Siyah*"ın tam karşılığı olmadığı bugün açıkça görülmektedir. Halkın yaşayışı içinde farklı anlamlar kazanan sözcüklerin dikkatlice değerlendirilmesi gerekmektedir. "*Tengri*"den gelen "*Tanrı*" sözcüğü, "*Allah*" yerine kullanılmak istenirse ve bunun için ısrar edilirse; şaşkınlık ifadesi olan "*Allah Allah*" yerine "*Tanrı Tanrı*" kullanma gibi büyük bir çelişki içine düşülecektir. Ziya Gökalp, "*galat-ı meşhur*" olmuş sözcüklerin Türkçe'nin özümseme gücünün bir kanıtı olarak görmüştür.¹³

Falih Rıfkı'nın 1914'te öne sürdüğü düşüncelere göre; Osmanlıca, Osmanlı aydını ve genç entelektüelleriyle halk arasında "*esrarlı bir perde*" şeklinde bulunduğundan halkla bağlantı ve iletişim kurmak olanaksızdı. Selanik'te başlatılan "*yeni lisan*" hareketi, halkla temas için ilk adımdı.¹⁴

Dilin sadeleştirilmesi, aynı süreçte, yabancı kelimelerin karşılıklarının bulunarak dilin zenginleştirilmesi bu dönemin önerilerinin ortak noktasıdır. Dilde olduğu kadar alfabede de öneriler ortaya atılmıştır.¹⁵ Ancak köklü bir değişikliğin gerçekleştirilmesi göze alınamamıştır.

Bu yönde çeşitli girişimlere rastlanılmaktadır. Belki de en bilineni, "*Enveriye*" olarak adlandırılan Türkçe'nin her sesinin bir Arap harfiyle gösterildiği ve her harfin ayrı yazıldığı alfabe değişikliği girişimidir.¹⁶ Bunun girişimden öteye gidememesinin nedenlerinden biri alfabe değişikliğinin savaş ortamında yapılmak istenmesi, diğeri ise halka ulaşmamış olmasıdır.¹⁷

9 Toprak, *age.*, s.173; Türk, *age.*, s.195; Kemal Şenoğlu, *Yusuf Akçura: Kemalizmin İdeoloğu*, Kaynak Yay., İstanbul 2009, s.45.

10 Türk, *age.*, s.107-108.

11 Yücel, *age.*, s.30; Levend, *agy.*, s.19.

12 Uriel Heyd, *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, çev. Kadir Günay, 2. bs., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s.116.

13 Heyd, *age.*, s.117; Türk, *age.*, s.109.

14 Toprak, *age.*, s.185; *Dil Devriminin 30 Yılı*, Türk Dil Kurumu Tanıtma Yay., Ankara 1962, s.11; Ömer Asım Aksoy, *Dil Gerçeği*, TDK Yay., Ankara 1982, s.10.

15 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, 7. bs., TTK Yay., Ankara 1998, s.421-423.

16 Lewis, *age.*, s.424.

17 *Dil Devriminin 30 Yılı*, s.13.

Tarihte her devrim hareketinin az veya çok süren bir düşünce ortamında gerçekleşen bir olgunlaşma evresi vardır.¹⁸ Başta Gazi Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) olmak üzere, dil devrimine dair öneriler sunan her düşünürün zihninde Osmanlı Devleti'nin girişimleri ve deneyimlerinin olduğuna şüphe yoktur. İsmet İnönü'nün yıllar sonra yaptığı bir röportajda alfabe çalışmalarındaki endişesini dile getirmesi bu bakımdan önemlidir.¹⁹ Yalnız alfabe konusunda değil dilin sadeleştirilmesi ve aynı zamanda zenginleştirilmesine yönelik çalışmalarda karşıt görüşlerin her aşamada öne sürüldüğü bilinmektedir. Halkla bütünleşen bir önder olan Atatürk'ün bu türden endişeleri dikkate almadığını, karşıt görüşlerin kaynağının halk olup olmadığına özen gösterdiğini görmekteyiz. Atatürk, Türklerin anayurtlarından zengin bir dil varlığıyla ayrıldığı düşüncesinde olduğundan milli benliğine kavuşulduğu gibi öz dile kavuşmak için devrim kaçınılmazdı, milletin varlığı ve geleceği için gerekliydi.²⁰

Dil devriminin başlangıcı 1924'e kadar götürülebilir.²¹ Bilindiği üzere bu tarihte Tevhid-i Tedrisat'ın kabulüyle öğretim birliği sağlanmış; bir kültür birliği ortamının varoluşu okul ve devletin birleşmesiyle gerçekleşmiştir. Öğretim birliği, kültür birliği; dil birliği demektir.²² Kültür birliği için gerçekleştirilen her yenilik, kültür devriminin önemli bir basamağını oluşturmuştur. 18 Mart 1924 tarihinde kabul edilen köy kanununda kullanılan dile bakıldığında devletle halkın birleştiğini söylemek mümkündür.²³ Halkın yaşamını doğrudan etkileyen takvim ve saatin değiştirilmesi adımı bu noktadan değerlendirilmelidir. 1926'da çıkarılan bir kanunla ticarete Türkçe kullanılması yine bu yolda atılan önemli bir diğer adımdır.²⁴ Halkın sosyal ve kültür hayatında köklü bir değişimi gerçekleştirecek olan harf devrimi sayesinde dil devrimi ivme kazanmıştır.

1928'de, Atatürk'ün *"Her araçtan evvel, büyük Türk milletine kolay bir okuma yazma anahtarı vermek gerekir. Büyük Türk milleti bilgisizlikten, az emekle kısa yoldan, ancak kendi güzel ve soylu diline kolay uyan böyle bir araç ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı, ancak Lâtin esasından alınan Türk alfabesidir"* şeklindeki demecinde dil devriminin odak noktasında halkın yer aldığı görülmektedir.²⁵ Dil devriminin bir süre Samih Rifat'ın etkisinde kaldığı söylenmektedir.²⁶ Ancak, başka bir eserde, Samih Rifat gibi İsmail Müştak Mayakon, İbrahim Necmi Dilmen, Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfki Atay'ın Atatürk'ün sayılı sözcüleri olduğu dile getirilmektedir.²⁷ 1936'dan itibaren bilimsel terimler üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda, *"açı, boyut, uzay, gerekçe, kesit, konum, üçgen, dikey, yatay, düşey, yöndeş açılar, açılı ortay, ikiz kenar üçgen, eşkenar üçgen, dik üçgen, dörtgen, yüzey, teğet, izdüşüm, ayırıt, iç bükey, dış bükey, yanay, artı, eksi, pay, payda, türev, düzey, çap, yarıçap, kesek, yay, kiriş, çember, taban, eğik, beşgen, köşegen, eşkenar, ikiz kenar, paralel kenar, yamuk, eşit, çarpı, bölü, oran, orantı, alan, varsayı"* terimleri, 1937-1938 eğitim-öğretim yılında ders kitaplarında yer almıştır.²⁸ Ancak, 1928'den 1938'e kadar aralıksız olarak dil devriminin uygulama öncülüğü yapan, başlıca

18 Ercümen Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981, s.5.

19 Abdi İpekçi, İnönü Atatürk'ü Anlatıyor, Dünya Yay., İstanbul 2004, s.33.

20 Eyuboğlu, *age.*, s.21; Ağakay, *age.*, s.14; Arar, *age.*, s.20.

21 Aksoy, *age.*, s.39.

22 Vecihe Hatiboğlu, *Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi*, 2. bs., TDK Yay., Ankara 1981, s.20-21.

23 Sevük, *age.*, s.97.

24 Hatiboğlu, *age.*, s.23.

25 Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, s.257; *Dil Devriminin 30 Yılı*, s.17.

26 Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.63.

27 Hatiboğlu, *age.*, s.34; Celal Nuri'nin yazı devrimine etkisi için bk. Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.72-74.

28 *Dil Devriminin 30 Yılı*, s.33; Aksoy, *age.*, s.137-138.

dil sorunlarını çözen ve Türkçenin güzelliğine yaraşır halkın benimsediği yeni sözcükler armağan eden Atatürk olmuştur.²⁹

2. Halkçılık İlkesinin Temel Özellikleri

“Halk” sözcük olarak yaratılmış anlamına gelmektedir. 1789’da Fransa’da halk “vatandaş” olmuş; 1917’de Rusya’da “yoldaş” adıyla anılmıştır. Bu iki adlandırmanın ortak yönü, yönetenlerin yönetilenlerin arasından çıkmış olmalarıdır.³⁰ En genel anlamıyla halkın faydasını her alanda ön planda tutmak ve göz ardı etmemek esasına dayanan halkçılık, Rusya’da, Kuzey ve Latin Amerika’da, Doğu Avrupa’da, Afrika’da çeşitli gruplar tarafından ortaya atılmış, farklı çözüm yolları için önerilmiştir.³¹

Osmanlı Devleti’nde “halkçılık” sözcüğü bir düşünce hareketi olarak ilk kez Balkan Harbinin akabinde Baha Tevfik’in “Zekâ” dergisinde, Falih Rifki tarafından kullanıldı. Falih Rifki, “Halk için çalışmak” başlıklı yazısında Selanik’teki Genç Kalemler’in başlattığı “yeni lisan” hareketini halkçılık olarak nitelemiştir.³² Falih Rifki’nin önemle vurguladığı nokta, halkla bütünleşmenin “kati bir mecburiyet” olduğu, halksız hiçbir şey olamayacağıydı.³³ Onun için halkçılık, “milli, iktisadi, ictimai, fikri yükselmenin en kestirme” yolu oldu.³⁴

Dönemin kaynaklarında, halkçı bir kişinin, “tahakküm ve tecebbürden müteneffir, halkın duyduğu ve düşündüğü gibi duyar ve düşünür, kendi hâli ve mevkii ne olursa olsun kendisini halkın efradından hiç ayırmaz, halûk bir adam” olduğu ifade edilmektedir.³⁵

Atatürk’ün bütün ilkeleri gibi Halkçılık ilkesi de kaynağını milletten almış, halkın ihtiyaçlarından doğmuş, halk için ortaya konulmuştur. Halkçılık ilkesi, halkın herhangi bir sınıf veya zümre tarafından sömürülmesini reddetmekte, halk yararını, zümre yararının üstünde tutmaktadır.³⁶ Türk devriminin halkçılık prensibi, bütün millet fertlerini ayrımsız olarak memleketin öz evladı sayar.³⁷ Her ferdin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alır, devlet yönetimine eşit olarak katılmalarını sağlar, herkesi kanun önünde eşit görür.³⁸ Çağdaş hukuk düzeni kurulurken kuruluşların eşitlik ilkesine dayanmıştır. Çağdaş hukukta, ayrıcalıklı kesim ve toplulukların varlığı reddedilmiştir. Bu sayede Atatürk’ün 1919 yılından beri takip ettiği halkçı yaklaşımı, hukuk düzeninin şekillenmesinde etkili olmuştur.³⁹ O, 1920 yılı gibi erken bir tarihte, “Bugünkü varlığımızın asıl niteliği, milletin genel eğilimlerini kanıtlamıştır, o da halkçılıktır” demiştir.⁴⁰

Atatürk’ün sosyal ve ekonomik alanlarda takip ettiği halkçılık ilkesinin milliyetçilikle yakından ilişkisi vardır. Türk milletini bir bütün olarak gören Atatürk’ün halkçılığı, sınıf çatışmalarına meydan vermeyen, demokrasinin bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır.⁴¹ Bu bağlamda halkçılık siyasal olmaktan çok sosyal bir harekettir.⁴²

29 Hatiboğlu, *age.*, s.7; Aksoy, *age.*, s.114.

30 Tanyol, *age.*, s.68.

31 Cezmi Erarslan, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kum Saati Yay., İstanbul 2003, s.16.

32 Toprak, *age.*, s.183.

33 Toprak, *age.*, s.184.

34 Toprak, *age.*, s.185.

35 Halil Nimetullah, *Halkçılık ve Cumhuriyet, Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti*, İstanbul 1930, s.18.

36 Cahit Tanyol, *Atatürk ve Halkçılık*, 2. bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1984, s.6.

37 Eyuboğlu, *age.*, s.191; Genelkurmay Başkanlığı (haz.), *Atatürkçülük (Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri)*, MEB Yay., İstanbul 1998, s.90-91.

38 Utkan Kocatürk, *Atatürk, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.*, Ankara 1987, s.67; Halil Nimetullah, *age.*, s.36.

39 Eyuboğlu, *age.*, s.136-137.

40 Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, İkinci bs., ATAM Yay., Ankara 2005, s.150.

41 Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.20, 54.

42 Tanyol, *age.*, s.6; Halil Nimetullah, *age.*, s.89.

Atatürk için devrim amaç değil araç olmuştur. O'nun değişmez olarak amaçladığı halkın ihtiyaçlarına cevap veren bir düzen kurmaktır.⁴³ O'na göre, "*Milleti temsil ve idare eden, Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin istinat ettiği fırka (parti) da bu esasi prensip dahilinde, tefriksiz bütün Türkiye halkına şamil, milletin umumî menfaati alakadardır*".⁴⁴

Atatürk'e göre, halkçılığın temelinde emek vardır.⁴⁵ Atatürk'ün kurduğu devlet, "*halkın halk için halk tarafından yönetimi*" esasına dayanmaktadır.⁴⁶ Atatürk, çalışan halkın sosyal düzenine "*Halk Devleti*" demektedir. Bu bakımdan kişilerin çalışarak düşünür duruma gelmesi, kültürel olarak kendisini zenginleştirmesi gereklidir. İşe köydeki, mahalledeki halktan başlayan Atatürk, "*...kişiler düşünür olmadıkça, hangi haklara sahip olduğunu anlamadıkça, kitleler istenilen yöne, herkes tarafından iyi veya kötü yönlere yöneltilenirler*" demektedir.⁴⁷

İsim babası Falih Rıfkı olsa da halkçılık düşüncesini benimseyen ve devamını sağlayan Ziya Gökalp'in Atatürk'ün halkçılıkla ilgili görüşlerine esin kaynağı olduğu söylenebilir.⁴⁸ Elbette iki halkçılık yaklaşımında farklılıklar vardır: Ziya Gökalp halkla değil, halkın kültürüyle ilgilenirken; Atatürk, doğrudan doğruya halkın kendisini esas almıştır. Tanyol'un bir yorumuna göre, "*biri halkı türkçülük ve turancılığı kendisine ülkü*" yapan "*Türk Ocağı*"nda, diğeri "*Halkevleri*"nde aramaktadır.⁴⁹ Elbette bu yorum üzerinde çok şey söylenebilir. Özellikle Tanyol'un, "*Türkçülük, Yurtçuluk, Turancılık...*" gibi ülkü ve düşüncelerin ruhunda halkçılık olduğunu görmemiş olması büyük bir talihsizliktir. Burada Ziya Gökalp ile Atatürk'ün ayrıldığı nokta halkçılık olmayıp dil ve tarih konularındaki yaklaşım farklılığıdır.⁵⁰

Atatürk'ün Halkçılık ilkesinin temel özellikleri arasında halkın memleketin gerçek sahibi sayılması, demokratik bir yaklaşımla halkın siyasal erkin kaynağı olarak görülmesi, her ferдин kanun önünde eşitliği, devlet ile halk arasındaki ilişkilerin hukuksal bağlamda çağdaşlığın gerektirdiği şekilde düzenlenmesi, sınıfsal ayrımı ve toplumsal çatışmayı reddetmesi yer almaktadır.⁵¹

Bu doğrultuda halkçılığın bir boyutu da, "*halkla hem dilde, hem de kalemdе bütünleşmek*".⁵² Halkçılık, yalnız düşünce değil, eylemsel yanıyla toplumun yapısında yenileşmenin ve devrimi gerçekleştirmenin gereğiydi.⁵³ Halka giden yolların engelleri arasın da dil ve alfabe vardı.⁵⁴

B. DİL DEVRİMİNDE HALKIN KONUMU

Halkçılık hareketlerinde görülen özelliklerden biri, halkın isteklerinin yüceltilmesi; diğeri tartışmalı olsa da seçkinci olmayan bir önerme sunmasıdır. Bu ikinci özelliğın tartışmalı yanı, uygulanabilmesindeki düşük olasılıktır. Bu düşük olasılığın nedeni, halka gidilmesi ve bunun ardından halkın eğitim düzeyinin yukarı çıkarılmasından sonra egemenliği halka

43 Tanyol, *age.*, s.65.

44 *Atatürkçülük (Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri)*, s.90.

45 Tanyol, *age.*, s.71.

46 Tanyol, *age.*, s.66.

47 Genelkurmay Başkanlığı (haz.), *Atatürkçülük (Atatürkçü Düşünce Sistemi)*, MEB Yay., İstanbul 2001, s. 41.

48 Toprak, *age.*, s.284.

49 Tanyol, *age.*, s.151.

50 Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.61.

51 *Atatürkçülük (Atatürkçü Düşünce Sistemi)*, s.37-45.

52 Toprak, *age.*, s.186.

53 Eyuboğlu, *age.*, s.141.

54 Tanyol, *age.*, s.117.

verenlerin halkın yönetimi altına girmesinin sık rastlanılmayan bir durum olmasıdır.⁵⁵ Bu nedenden dolayı, halkçılık ister istemez seçkin bir boyutu içinde barındırmaktadır.

Bu devrimin yapılabilmesi için Atatürk'ün coşkusuna, otoritesine ve prestijine ihtiyaç vardı.⁵⁶ 1926 yılında Yusuf Akçura, Türk Ocağı çatısı altında Atatürk'ün önderliğine bağlılığı övdüğü konuşmasında şunları söylemiştir: “Halkçı, inkılapçı, cumhuriyetçi, yenilik taraftarı, asrılık taraftarı bütün Türkler, bütün Türk müesseseleri, fırka, matbuat, ocaklar, cemiyetler, hepsi birleşmeli ve tam bir ahenkle müncinin ilahi sesine ayak uydurarak yürümelidir”.⁵⁷

Halkçılık, iki önemli görevi yerine getirmektedir. Bunlardan ilki, sosyal hayatın değişim sürecinde toplumda beliren uyum sorunlarının çözülmesindeki rolüdür. Diğeri ise hantallaşan sosyal yapıların sınıflara evrilmesinin önüne geçebilmesidir.⁵⁸

“Halk” sözcüğü Osmanlı Dönemi'nde yaygın olarak kullanılmışsa da II. Meşrutiyet ile birlikte farklı anlamlar kazanmıştır. Bu sayede “cemiyet” ve “halk” sözcükleri dünyevileşmiştir.⁵⁹ II. Meşrutiyet'ten itibaren milletin yükseltilmesi için halka gidilmesi, halk ve millet kavramlarının birbirini yerine kullanılması yaygınlaşmıştır. Bu dönemde Türk Ocağı tarafından yayınlanan “Halka Doğru”, köylünün diliyle yaşanan sıkıntıları ifade etmiştir. Halkın ağdalı olarak yazılmış şiirden bir şey anlamadığının altı çizilmiştir. 1913 tarihli bir yazısında Yusuf Akçura, halk ifadesiyle köylü ve esnaf kesimini işaret ederek, halkın sıkıntılarının kurtarılması yolunda adım attıklarını ifade etmektedir.⁶⁰ Halka doğru gitmeyi, halkı görüp, ona öğretmeyi ilke edilen Türklerin genç “münevverler”inden kurulu Türk Ocağı, “halkın ahvalinin öğrenilmesini, öğrenildikten sonra elden geldiği kadar halkın yararlarına merhem vurulmasını” benimsemiş, aydınları görev başına çağırarak onları teşvik etmiştir.⁶¹

1914'te Ömer Seyfettin'in dile getirdiği gibi halkın okuma alışkanlığının olmamasında kendi diliyle yazılmış eserlerin ortaya konulmaması önemli bir nedendir. Ömer Seyfettin yazılarında halkın aydınlar ve devlet görevlileri tarafından tanınmadığını, bir yabancılaşma sürecinin yaşandığını vurgulamıştır. Ömer Seyfettin, halkın kendine özgü halinden kaynaklanan bilgelikle Arapça-Farsça tamlamaları kendi kullanımına uygun hale getirdikten sonra benimsediğini dile getirmektedir.⁶²

Bu dönemde Tevfik Fikret gibi yazarların “ümmîler için yazı yazan muharrir yoktur. A'malar için resim yapan musavvir olmadığı gibi” şeklindeki açıklamaları, aydınlar arasında halkın sınırlı bilgi ve kültür düzeyinde olmasının bir sakınca oluşturmadığını

55 Eraslan, *age.*, s.21.

56 İrmak, *age.*, s.236; Yücel, *age.*, s.37; İsmail Habib Sevük, *Dil Da'vâsı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1949, s.26; Yunanistan'daki “dil işi” için aktarılan bir anıda, Yunan yazı dilini halkın anlayacağı şekilde düzenleme girişiminin zorluğu konu edilmektedir. Türkiye'de aynı davanın “pekâlâ yürüdüğü” söylenen Yunanlı profesörün, “Yürür, çünkü sizde Atatürk var” demesi anlamlıdır (Ağakay, *age.*, s.36-37).

57 Şenoğlu, *age.*, s.64.

58 Eraslan, *age.*, s.25.

59 Toprak, *age.*, s.165.

60 Eraslan, *age.*, s.74-79.

61 Toprak, *age.*, s.173.

62 Eraslan, *age.*, s.86.

göstermektedir.⁶³ Zaten Osmanlı Devleti'nde kullanılan dil, "Türk halkının dilini etkilemeyen bir zümre dili"dir.⁶⁴

Ziya Gökalp'te milli ruhun unsurlarını tarih, dil ve sanat oluşturmaktaydı.⁶⁵ O, hayatının bir döneminde halkın yetiştirilmesi ve halkçı okullarda okutulmasını iktidar sahiplerinde istemiştir. Gökalp'in sloganlaşmış tavsiyesi şudur: "Mektebinde halkı okut çalıştır, yavaş yavaş halkçılığa alıştır".⁶⁶ Türk dilini canlı bir varlık olarak kabul eden Gökalp, Türk Edebiyatı'na konuşma dilinden ya da halkın kullandığı dilden sözcükler alınmasını önerirken, Türkiye dışındaki Türk coğrafyalarından sözcük derlenmesine karşıdır. Hatta devlet kurumlarının yapay olarak, doğrudan ve aşırı şekilde dile müdahalesini uygun görmez.⁶⁷ Ziya Gökalp'in dil devrimine ilişkin yaklaşımını şu şekilde ifade etmek mümkündür: "Dilin kavramlar yönünden Çağdaşlaşması ve Batılılaşması, bilimsel deyimler yönünden İslamlaşması ve diğer sözcükler, gramer, sözdizimi ve yazım yönünden Türkçeleşmesi".⁶⁸ Gökalp'in bu yaklaşımlarının eksiksiz takip edildiği söylenemez. Kuşkusuz, yabancı sözcük ve dil kurallarına ilişkin bir milli duruş gösterilmiştir. Ancak, bilimsel deyimler konusunda Müslüman dillerinden kelime derlemek yerine Avrupalı deyimlerin yaygınlaşmasına engel olunamamıştır.⁶⁹

Türk Ocağı'nın faaliyetleri doğrultusunda 18 Mart 1919 tarihinde kurulan "Köycüler Cemiyeti"nin, Amerikan Halkçılığı üzerine takip ettiği hareketini Halide Edip ve Reşit Galip'in yönlendirdiği görülmektedir. Çalışma, sağlık ve eğitim konularında düşünceler ortaya koyan cemiyet, halkın içinde "amelî" çalışan bir yapı isteğiyle meydana çıkmıştır.⁷⁰

1918 yılının yaz aylarında İzmir'de faaliyete başlayan "Halka Doğru Cemiyeti", halka gitmek, halkı anlamak ve milleti yüceltmek şiarıyla hareket etmiştir. Halkı, milletin eğitim, öğretim, anlayış ve kültür bakımından orta sınıfı olarak tanımlayan cemiyetin yayınları arasında, Ziya Gökalp ve arkadaşlarının İstanbul'da aynı isimle çıkardıkları dergiden farklı olan "Halka Doğru" adlı "hars mecmuası" vardır. Bu dergi halk için çıkarılmakta; halkı, "...milletin tahsil ve terbiye, idrâk ve irfanca orta sınıfını teşkil eden tabaka" olarak tanımlamaktadır.⁷¹ Halka Doğru Cemiyeti'nin halk için kitapları hazırladığı bir halk kütüphanesi oluşturmak için gayret ettiği bilinmektedir.⁷² Modernitenin uğramadığı, özgün kalabilmiş yörelerdeki maddi, manevi, kültür, sanat ve inanç değerlerini bilimsel bir yaklaşımla folklorik bağlamda kaydedilmesine girişilmişti. Halka ulaşmak adına 1927 yılında Ankara'da Halk Bilgisi Derneği kurulmuştu. Dernek, İstanbul'da şube açmıştı. Etkinliklerin halka duyurulmak amacıyla yazı işleri müdürlüğünü Pertev Naili Boratav'ın yaptığı bir dergi çıkarılmıştı.⁷³ 1929'dan 1941'e kadar 120 sayı çıkan bu derginin dili halkın anlayacağı şekilde basitti.⁷⁴

63 Yücel, *age.*, s.32; 26 Kasım 1945'te toplanan Beşinci Kurultay'da alınan kararlardan birisinin, "Pek dar çevreler içinde, ancak uzmanlar arasında kullanılan ve halkı ilgilendirmeyen terimler ayrı tutulmak üzere, geri kalanları Türkçeleştirmek" olması düşündürücüdür (*Dil Devriminin 30 Yılı*, s.41-42). Buna göre, halkı ilgilendirmeyen terimler nasıl belirlenecektir?, halk ile aydınlar arasında ortadan kaldırılmaya çalışılan duvar bu kararlar yeniden yükselmeyecek midir?.

64 Tanyol, *age.*, s.118; Yücel, *age.*, s.113.

65 Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.6.

66 Eraslan, *age.*, s.91, 96.

67 Heyd, *age.*, s.119.

68 Heyd, *age.*, s.120.

69 Eyuboğlu, *age.*, s.180.

70 Eraslan, *age.*, s.88.

71 Celâl Bayar, *Ben de Yazdım: Millî Mücadeleye Giriş*, C. 5, İstanbul 1997, s.88.

72 Eraslan, *age.*, s.89; Bayar, *age.*, s.88-89.

73 Shaw-Shaw, *age.*, s.455.

74 Eraslan, *age.*, s.134.

Aktarılan bir anıda Atatürk'ün dilin sadeleşmesine dair Yahya Kemal'e yönelttiği soruya; Yahya Kemal'in "*dilin içtimai bir kaynağı olduğunu*" dile getirdikten sonra halkın kullanmadığı, dimağında yer etmemiş kelimelerin toplumun süzgecinde "*tasfiye*"ye uğrayacağını, geriye kalanların Türkçenin söz varlığını oluşturacağını belirtmesi önemlidir.⁷⁵

Atatürk devrimleri insan ve dünyaya ilişkin yeni bir yorumu barındırıyordu. Dil devrimi bu yorumdan hareketle, halkla birlikte bir düzen kurmakta yararlı olabilirdi.⁷⁶ Rönesans'ı halkın diliyle konuşan, yazan bilgiyi sade bir açıklıkla anlaşılır kılan düşünürler ve yazarlar sağlamıştı.⁷⁷ Atatürk, dilin toplumdaki düşünce birliğini sağlama gücünün farkındaydı; halka ulaşmak ve onunla birlikte yürümek için dil devrimi bir fırsattı.⁷⁸ Okuma ve öğrenmeye yeniden başlayan halkın devlet kuruluşlarıyla bir bütünleşmesi mümkündü. Halk için yayınlanan eserlerde inkılap anlatılabilirdi. Bu yüzden Atatürk, kitap yazmak ve çeviri eserler ortaya koymanın milli egemenliğin dayanağı ve milli kültürün en önemli yayılma aracı olduğunu açıkça ifade etmiştir.⁷⁹ Millet Mektepleri bu alandaki en önemli işlevi üstlenmişti. Milli Eğitim Bakanlığı'nın halk için yayınladığı "*Halk Mecmuası*"nın ilk sayısı, fikir babası Mustafa Necati Bey'e ithaf edilmişti. Dergi, haftalık olarak 124 sayı yayınlanmıştı. Dergide Millet Mekteplerinin faaliyetlerinin yanında, bilimsel yeniliklere, folklor ve spora ilişkin haberlere yer verilmişti. Halk ile aydınlar arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması bu sayede gerçekleştirilebilirdi.⁸⁰ Zira toplumsal hayatı meydana getiren sosyal kurumların basında "*lisan*" bulunmaktadır.⁸¹

1. DİL DEVRİMİNİN YERLEŞTİRİLMESİ İÇİN HALKLA BÜTÜNLEŞME ÇABALARI

Halkın eğitiminde Türk Ocakları'nın ve Muallim (Öğretmen) Birliklerinin faaliyetleri yadsınamaz.⁸²

Türk Ocakları ve Öğretmen Birlikleri halk dersaneleri açarak, kütüphaneler kurarak, temsil ve konferanslar düzenleyerek dergi-broşür çıkarmak gibi yayın faaliyetlerinde bulunarak devrimin halkla bütünleşmesi için çalışmalar yürütmüştür.⁸³

Tam Bağımsızlık Savaşı'nın ardından Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey'in gayretleriyle yeniden çalışmaya başlayan Türk Ocakları, milliyetçi-halkçı-aydınlıkçı bir yaklaşımla bünyesinde "*Serbest Halk Dersleri*"ne yer vermiştir. Serbest Halk Derslerinin en önde gelen isimlerinden olan Yusuf Akçura, bu derslerin başlangıcında yaptığı konuşmada "*maddi ve manevi medeniyet*"e değinmiştir. Akçura'nın üzerinde durduğu nokta, halkın eğitimi ve bu eğitimde uygulanacak yöntemler olmuştur. Derslerin birinci devresi bitiminde yaptığı konuşmada Akçura'nın demokrasi ve milli egemenlik konularını ele aldığı görülmektedir. İkinci devrenin açılışında ise, verilen eğitimin hedeflerini üç kelimedede anlatmıştır: "*milliyetçilik, halkçılık ve aydınlık*". Görüldüğü üzere, Türk Ocağı, milli bilincin

75 Tanyol, *age.*, s.111.

76 Yücel, *age.*, s.155.

77 İsmet Zeki Eyüboğlu, "Dil Bayramı", *Dil Devrimi Üzerine*, TDK Yay., Ankara 1967, s.221.

78 Hatiboğlu, *age.*, s.14; Atatürk'ün Balkanlar'la ilgili söylediği, "*Bizim Balkanlar'ı terk edişimizin resmî tarihi 1912 Balkan Savaşı mağlubiyetidir. Ancak bu tarihten bir asır önce bu bölgelerde kurulan dil enstitüleri ile biz Balkanlar'ı fiili olarak kaybetmiştik*" sözlerinde bu durum açıkta ortadadır, (Türk, *age.*, s.103).

79 Eyüboğlu, *age.*, s.157; İsmail Arar, *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*, İstanbul 1963, s.18.

80 Eraslan, *age.*, s.134-135.

81 Halil Nimetullah, *age.*, s.71, 87.

82 Eraslan, *age.*, s.136; İnan, *age.*, s.51.

83 Eraslan, *age.*, s.136-137.

yerleşmesinde, demokratik anlayışın yaygınlaşmasında, cehalete karşı kültür devriminin benimsenmesinde önemli etkinliklerde bulunmuştur.⁸⁴

Atatürk, Samsun'a ayak bastığı andan itibaren halkçı bir anlayışla sürdürdüğü Milli Mücadele'nin her aşamasında halkın geleneksel yapısı ve anlayışı ile aydınların durağanlaşmış düşüncelerini göz önünde tutmuş; uygun yer ve zamanda devrimin kabulü için halkın benimseyeceği ölçüde açıklamalarda bulunmuştur.⁸⁵ 1920 yılında Maarif Vekili Dr. Rıza Nur'un isteğiyle çıkarılan bir yönetmelikle Anadolu ağzlarındaki öz Türkçe sözcüklerin derlenmeye başlanması, halk için halkla birlikte gerçekleştirilen Milli Mücadele'nin gözden kaçan önemli bir yanındır.⁸⁶

Halkçı bir yaklaşımla halkın esenliği için halka yaptığı konuşma ve söyleşiler, Atatürk'ün halkla kaynaştığının en açık göstergesidir.⁸⁷ Atatürk'ün, her şeyi halkla birlikte yaptığını ısrarla vurguladığı görülmektedir.⁸⁸ Örneğin, 12 Temmuz 1920 tarihinde "*İç Yönetim Konusundaki Güçlüklerin*" aşılmasının milli varlığın özü konumunda bulunan halkın eğilimleriyle şekillenen halkçılık düşüncesi ve "*halk hükümeti*"yle gerçekleşeceğini dile getirmiş; 1 Mart 1921'de yine iç politika için halkçılığın takibi, 13 Ağustos 1923'te "*Yeni Türkiye Devleti'nin, bir halk devleti*" olduğunu açıkça ifade etmiştir.⁸⁹

16 Temmuz 1921 tarihinde toplanan Maarif Kongresi'nde halkın milli karakterine uygun olarak eğitim almasına değinen Atatürk, milli eğitimin önündeki en büyük engelin Türkçe okuyup-yazmaya uygun olmayan harflerin değiştirilmesi olduğunun farkındaydı.⁹⁰

Bütün toplumun yeni harfleri öğrenmesinin gerekliliği, bütün vatani seven yetişkin evlatların en önemli görevinin yurttaşlara sade bir öğretmenin duyacağı vicdani bir zevkle okuma yazma öğretmek olduğu çeşitli yerlerde Atatürk tarafından dile getirilmiştir. Bu sayede dil devriminin önemli bir basamağı olan yeni harfler, "*memleketin genel yaşamına tamamen uygulanmıştır*".⁹¹ Burada dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati'nin öğretmenlere gönderdiği mektuplarında kullandığı ifadeler sözü edilen yaklaşımı açıkça göstermektedir. Mektupların birinde şu ifadeler yer almaktadır, "...*Türk harflerini çabuk öğren ve hemen herkese öğretmeye başla. Bu hedefe varmak için kürsü, mektep lazım değildir. Her yerde her gördüğüne kadın, erkek, fakir, zengin, çiftçi, tüccar, köylü ve şehirlî tefrik etmiyerek derhal öğreteceksin.*"⁹²

Atatürk yapacağı devrimlerin yerleşmesinde halkla bütünleşmenin yollarını aramıştır. Örneğin, Ziya Gökalp esas alınacak dilin İstanbul Türkçesi olmasına karşın Atatürk, Anadolu Türkçesine önem vermiştir.⁹³ Atatürk, Anadolu'nun kültür değerlerine ait eski ve yeni kaynakların taranmasını, konuşulmakta olan ağzların derlenmesini yeni Türkçenin temeli

84 Şenoğlu, *age.*, s.37; Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.20; Millet mekteplerinin örgütlenmesinde il ve ilçelerde Türk Ocağı başkanlarının yer aldığını burada belirtmek gerekmektedir, (İnan, *agy.*, s.59).

85 Eraslan, *age.*, s.197; Sedat Cerci, "Halkın İçinde Halkçı Bir Önder", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIV, Sayı: 32 (Kasım 1998), s.285.

86 *Dil Devriminin 30 Yılı*, s.11; Türk, *age.*, s.110.

87 Eyuboğlu, *age.*, s.138.

88 Eyuboğlu, *age.*, s.39; Eraslan, *age.*, s.213.

89 Eyuboğlu, *age.*, s.133; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Üçüncü Cilt: 1922-1938, 26. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s.424.

90 Gülru Çelen, *Atatürk'ün Düşünce Dünyasında Halkın Yeri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2013, s.36-37.

91 Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, s.259.

92 Tanyol, *age.*, s.132; M. Rauf İnan, "Atatürk Devrimleri ve Yazı Değişimi, Yazı Devrimi", *Yazı Devrimi*, TDK Yay., yy., 1978, s.53.

93 Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.7.

için uygun görmüştür.⁹⁴ Devrim, sadece düşünce-inanç alanında kalmayarak Anadolu'daki toplumun yapısını, özünü etkileyerek yenileşme yolunda gerçekleştirilmiştir.⁹⁵ Düşüncenin belirli bir topluluğun tekelinde olmaması, elden geldiğince toplumun tüm kesimlerine ulaştırılması gerekmektedir.⁹⁶ 1932 yılından sonra bütün iller, ilçeler, köyler birer etkin derleme kurulu gibi çalışmış, halka ait kenarda köşede kalmış, nadiren kullanılan sözcükler dahi Ankara'ya gönderilmiştir. Bu toplumsal seferberliğin en açık göstergesiydi, halk Atatürk'ün önderliğinde dil devrimine dört elle sarılmıştı.⁹⁷ Bir "derleme imecesi" gibi yapılan çalışmaların ürünleri, söz derleme dergilerine, derleme sözlüklerine, tarama dergilerine kaynaklık etmiştir.⁹⁸ Burada yazarların "susamış bir istekle" bu kaynaklardan sözler alıp yazılarında kullanmaya başlamaları, halktan gelenin işlenerek halka verilmesi bakımından değerli olsa da bu işlemlerde belirli bir seçim yönteminin takip edilmemesi, zaman zaman ölçünün kaçmasına neden olmuştur.⁹⁹

Atatürk'ün kültür politikaları hakkında "Tercüman-ı Hakikat" verdiği demecinde, "Memleket behemahal askeri, medeni ve müteceddit olacaktır. Bizim için bu hayat davasıdır. (...) Halk ile çok temasım vardır. O saf kitle, bilmezsiniz ne kadar teceddüt taraftarıdır" demiştir.¹⁰⁰ 1 Mart 1922 tarihinde verdiği bir demecinde Atatürk, eğitimin en temel amacının her köylüye okuma, yazma ve yurdunu, milletini, dinini, dünyasını tanıyıp bilecek kadar coğrafi, tarihi, dini, ahlaki bilgi vermek, dört işlem başta olmak üzere hesap öğretmek olduğunu dile getirmiştir.¹⁰¹ Atatürk'ün savaşlarla kendini kanıtlamış halkın, kendine güvenen, yarından umutlu, iradesine sahip bilinçli bir topluluk haline gelmesi düşüncesi, çevresi tarafından takip edilmiştir. Samih Rifat'ın Büyük Taarruz öncesinde "mühim bir keşif" olarak değerlendirilen, Türkçenin "bütün dillerin anası" iddiası, halkın kendine güvenin pekiştirilmesinde etkisi olacağı inkâr edilemez.¹⁰² Halkın saklı (potansiyel) gücüne dair verdiği 14 Temmuz 1922 tarihli bir demeçte Atatürk'ün, "Fransız Büyük İhtilâli yüz otuz sene evvel hürriyet ve istiklâl aşkıyla harekete geçen halkın ne gibi harikalar yaratabileceğini ispat etmiştir..." sözleri önemlidir.¹⁰³

Atatürk'e göre başarılı olmak için aydınlarla halkın düşünce ve görüşlerinde bir uyumun gerçekleştirilmesi gerekmektedir.¹⁰⁴ Osmanlı Devleti'nin siyasal yaşamının son yüzyılında halk ile aydınlar arasındaki uçurum derinleşmişti. Osmanlı aydınları bütün dünyayı bildikleri halde halkı tanımıyorlardı.¹⁰⁵ Atatürk'e göre Osmanlı aydınları toplumu yükseltmek için "...başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapalım" demelerinden dolayı başarısız olunmuştu.¹⁰⁶ Halka karşı açık olma yanlısı olan Atatürk, "Hakikaten millete hizmet etmek isteyenlerin kalbi açık olmalıdır. Açık söylemelidirler. Milletle milleti sevk ve idare eden insanlar açık kalple görüşmelidirler. Yapılacak şeyler

94 Hatiboğlu, age., s.40.

95 Eyuboğlu, age., s.15.

96 Eyuboğlu, age., s.17.

97 Aksoy, age., s.9.

98 Hatiboğlu, age., s.41; Sevük, age., s.112.

99 Dil Devriminin 30 Yılı, s.24.

100 Eraslan, age., s.175.

101 Eyuboğlu, age., s.137-138; Halil Nimetullah, age., s.59.

102 Sevük, age., s.39.

103 Ercüment Kuran, *Türk Çağdaşlaşması: Çileli Bir Yolda İlerleyiş*, der. Mehmet Erdoğan, Akçağ Yay., Ankara 1997, s.276.

104 Eyuboğlu, age., s.135; Eraslan, age., s.183; 20 Mart 1923 tarihinde Konya Türk Ocağı'nda verilen çay ziyafetinde gençlerle yaptığı konuşmada Atatürk, "...muvaffak olmak için münevver sınıfla halkın zihniyet ve hedefi tabii bir intibak olmak lâzımdır" demiş, aydınların Türk milli kültürünü, tarihini, dilini, geleneği bilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (Bk. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, 5. bs., Ankara 1997, s. 144).

105 Eyuboğlu, age., s.46.

106 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, s.145.

olduğu gibi ifade olunmalıdır. Yoksa safsatalarla milleti iğfal etmek, ifsat etmek demektir. Şiarımız daima, millete karşı hakayıkı ifade olmalıdır. Ve ancak bu tarz, milleti tenvire badi olabilir. Millete hakikati izah edenlerin, kendisinin de aldanmadığına emniyeti olmalıdır” demiştir.¹⁰⁷ “Yeni Dil”in benimsenmesi sırasında halk ve aydınlar arasındaki iletişimsizliğin aşılması düşünülmüş; yeni Türkçe ile aydınlar ve halkın kullandığı dilde bir birlik ve ahenk kurulmaya çalışılmıştır.¹⁰⁸ Halk ve aydınlarla kabul görmüş şair ve yazarların dil devriminde yer alması bu bakımdan önemlidir.¹⁰⁹ Başta edebiyat olmak üzere bilim ve kültürün bilgi kaynaklarına halkın ulaşması için gayret gösterilmiştir. Eğer bu gerçekleştirilirse halkın milli bir uyanışla memleketinden kovduğu işgalci güçler gibi dilindeki yabancı unsurları temizleyebilirdi.¹¹⁰ Yabancı sözcüklerin atılmasından doğan boşluğu öz Türkçe sözcükler doldurabilirdi. Öz Türkçe sözcükler, yabancı kelimelerin ortaya çıkardığı yanlış anlamayı silerken, gerçek anlama, gerçek düşünce ve duyguya kısa yoldan ulaşmak mümkün olacaktı. Osmanlıcanın ağdalı bir şekilde artan sözcük havuzu, gerçeğin aktarılmasında dolambaçlı yolları zorunlu kılıyordu. Halkın bu dolambaçlı anlatımları kavraması güçtü. Dil devrimi ile halk içinden derlenen sözcüklerin aydınlarca kullanılmasıyla halkın kolayca gerçeğe ulaşması olanaklıydı. Bu şekilde Atatürk’ün ulaşmak istediği amaçlarından biri olan sınıf ayrımı olmadan topluca anlaşma, aydınlanma ve kalkınma gerçekleştirilebilirdi.¹¹¹

Ziya Gökalp gibi Atatürk de milli ruhun araştırılmasının gereğine inanmıştı.¹¹² Bu bakımdan toplanan dil kurultaylarının dile devrimine ilişkin Atatürk’ün ortaya koyup olgunlaştırdığı düşüncelerini millete ve dünyaya duyurma görevi üstlendiği görülmektedir. Atatürk, kurultayları baştan sona izlemiş, karşıt görüş sahipleriyle sözcüklerini bilimsel zeminde çatıştırmış, böylece topluma sunulacak düşüncelerinin sağlamlığını bir kez daha bu şekilde denemiştir.¹¹³ Bu bağlamda Halit Fahri (Ozansoy)’un önerisiyle 26 Eylül kurumca, “*Dil Bayramı*” olarak kutlanacaktı.¹¹⁴ Bayramlar gibi sosyal olguların aydınların halkla bütünleşmesinde önemli bir rolü olduğu açıktır.

Atatürk, aydınların görevlerinden birinin “*halka yaklaşmak ve halkla kaynaşmak*” olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁵ Halkın yapması gerekenlerin belirlenmesi, bunların gerçekleştirilmesi için çeşitli düzenlemeler yapılması, halk için halkla beraber hareket edilmesi temel esas olmalıdır. Halkın genel olarak bilgisizliğinden yararlanarak değil, halkı her konuda bilgilendirerek “*vicdânî vâzifenin i’fâsı*” gereklidir.¹¹⁶ Bunun için aydınların içten ve sabırlı olmaları şarttır. Atatürk’ün Konya Türk Ocağı’nda gençlerle yaptığı konuşmada ifade ettiği gibi, “*bizim halkımız çok temiz kalpli, çok asil ruhlu, terakkiye çok kabiliyetli bir halktır. Bu halk eğer bir defa muhataplarının samimiyetle kendilerine hâdim olduklarına kani olursa, her türlü hareketi derhal kabule âmededir.*”¹¹⁷ Atatürk, halkın kendisine içtenlikle bağlı olmasında “*samimiyetle*” hizmet etme yaklaşımı öne çıkmaktadır. Bu nedenle her fırsatta Atatürk’ün halka gitmekten söz etmesi, devrimlerin duyurulmasında, açıklanmasında ve yayılmasında halkın büyük rolünün anlaşılması bakımından önemlidir.¹¹⁸ Atatürk’ten anılar gözden geçirildiğinde, Atatürk’ün bizzat

107 Eraslan, *age.*, s.226.

108 Türk, *age.*, s.112.

109 Hikmet Bayur, “Atatürk ve Dil Devrimi”, *Dil Devrimi Üzerine*, TDK Yay., Ankara 1967, s.28-30.

110 Eyuboğlu, *age.*, s.84; Heyd, *age.*, s.116-118; Aksoy, *age.*, s.21.

111 Hatiboğlu, *age.*, s.41-42.

112 Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.6.

113 Hatiboğlu, *age.*, s.33.

114 *Dil Devriminin 30 Yılı*, s.23.

115 Eraslan, *age.*, s.185; *Atatürkçülük (Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri)*, s.93.

116 Eraslan, *age.*, s.187.

117 *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, s.145-146.

118 Eyuboğlu, *age.*, s.65; Eraslan, *age.*, s.190.

yakın çevresini ve halkı ikna etmek için uğraştığı görülür.¹¹⁹ Herkese açık, Birinci Dil Kurultayı'nda Hüseyin Cahit Yalçın'ın başını çektiği grubun "*dilin doğal gidişi olduğunu, insanların bu gidişi değiştirmeye yetkileri olmadığını*" yönündeki görüşlerinin yine "*dil işleri yavaş yavaş oluşur, devrime gelemmez*" şeklinde desteklenmesine karşılık, Atatürk'ün sözcülerinin "*kişilerin ve kurumların dile öncülük edebileceklerini, bir yönleri ile dile yol gösterip devrimleri açarken, öteki yönleri ile dilin gidişini izleyip bilimsel araştırma yapabileceklerini*" ileri sürmeleri bu bakımdan önemlidir.¹²⁰ Çünkü Atatürk'e göre halka gidecek aydın ikna olursa sorun çözülmüş olacaktır.¹²¹

1965 yılında Tunaya, devrimin halka karşı yapıp yapılmadığını irdelemiştir. Burada Tunaya, Atatürk'ün asırlar boyu örselenmiş halka, realiteyi açıklıkla gösterdiğini öne sürmektedir. Zira Atatürk, "*en heyecanlı idealist, hem en katı realistti*".¹²² Atatürk'ün "*kıyafet, şapka, yazı, hukuk ve benzeri*" yeniliklerde halkoyuna gidilmesinin gerekli olmadığını savunduğunu söyleyen Tunaya, bir alıntıda, "*Uysal ve asyaî itikatlara bağlı, sinsi ve sindirici hurafeler, köstekleyici yanlış itiyatlarla inhisarcı kuvvetlerin tesisine sürüklenebilecek yığınlarda iyi inkılaplar için, plebisit yapılamaz... Esasen millet iradesiyle milleti temsil edenler münevverler olacaktır...*" şeklindeki Atatürk'ün sözlerine yer vermektedir.¹²³ Büyük Önder'in, halkın çağdaş bir toplum haline gelmesi için girişilen yenilik hareketleri içinde, "*Halkın Babası*" gibi zorunlu durumlarda katı bir tutum sergilediği görülmüştür.¹²⁴ Atatürk'ün halkın zamanla yapılan yenilikleri anlayacağına ve değerini bileceğine inancı hep olmuştur. Bu konuda şöyle bir söz söylediği aktarılmaktadır, "*Ben halkıma, ayakları yere basana ve kendileri bulana kadar yolu kendim göstereceğim...*"¹²⁵ Bu düşünceyle Atatürk, bir başöğretmen gibi memleketin her köşesine ulaşarak tahta başına geçmiş, halktan herhangi birine yeni harfleri öğretmiştir.¹²⁶ Ceyhun Atuf Kansu'dan aktarılan bir anekdotta, Atatürk'ün Sinop'ta arabacı Bekir ile konuşması yer almaktadır. Bu anekdotta, Atatürk'ün arabacı Bekir'e "*Okuma yazma bilir misin?*" sorusuna olumsuz yanıt aldığı görülmektedir. Bunun üzerine Atatürk'ün "*Öğreneceksin Bekir Ağa (...)* Şu yazı kolay yazıdır ve de adı yeni Türk alfabesidir, sizler öğrenesiniz, kolay okuyup yazasınız diye bulunmuştur ki, Sinop'ta, Samsun'da, Urfa'da, Malatya'da çiftçi ve arabacı herkes kara yazıyı söksün..." şeklindeki karşılığı, dil devriminin halkçı boyutunu ortaya koymaktadır.¹²⁷ Halkçı Atatürk, orada, memleketin diğer yerlerinde olduğu gibi alfabeyi harf harf anlatmış, öğretmiştir. Başöğretmen, Anadolu seyahati esnasında (Sivas'ta) halkın izafet çizgisini istemediğini görünce, bu işaret halkın görüşü dikkate alınarak kaldırılmıştır.¹²⁸ Atatürk, verdiği derslerinden edindiği kanısını şu şekilde dile getirmiştir: "*Arap harfleriyle hiç yazmak, okumak bilmiyenlerin Türk harfleriyle derhal ünsiyet etmiş olduklarını gördüm*".¹²⁹

119 Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.50.

120 Hatiboğlu, *age.*, s.38-39; İsmet Paşa (İnönü)'nün 1925 yılının Nisan ayında Türk Ocağı'nda yaptığı bir konuşmada inkılâbı tarif ederken kullandığı şu sözler, Atatürk'ün dil konusundaki yaklaşımıyla paralellik arz etmektedir: "İnkılâb olmayacağı yapmak değil; tabiatile olacak olanı vaktinden evvel yapmaktır." (Sevük, *age.*, s.30); *Dil Devriminin 30 Yılı*, s.21-22; Korkmaz, *agm.*, s.100.

121 Kemal Arıburnu, *Atatürk Muhtelif Cepheleriyle*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1953, s.41.

122 Sevük, *age.*, s.27.

123 Tarık Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2007, s.171.

124 Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.23.

125 Preston Hughes, *Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Atatürkçülük*, çev. Narin Özlem, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2009, s.67.

126 Hatiboğlu, *age.*, s.26.

127 Çelen, *age.*, s.38.

128 Sevük, *age.*, s.84.

129 *Dil Devriminin 30 Yılı*, s.17; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. III, 5. bs., Ankara 1997, s.121.

Aslında Atatürk, devrimlere karşı olan bir topluluk görmüyordu.¹³⁰ Halk kendi açısından haklı gerekçelerle devrimlere karşı ilgisizdi. Atatürk, bu ilgisizliği ortadan kaldırılması için halkla beraber hareket etti.¹³¹ Çünkü dil devriminin en büyük amacı kültürel konulara olan halkın ilgisizliğini eğitimle aşmaktı; yazı, yazı dili ve konuşma dilinin yakınlaşmasıyla bu amaca ulaşmak mümkündü.¹³²

İnönü'ye göre Atatürk devrimlerinin en önde geleni “*harf inkılâbı*”dır. Çünkü harf devrimi salt olarak milletin okuyup yazmasını sağlamak değil, aynı zamanda kültür alanında ilerlemesinin yolunu açmaktır.¹³³ Bu bakımdan basılması veya yeniden yazılması gereken kitapların parasız olarak her yana dağıtmak, halkı okumaya alıştırmak, “*Devlet Kitabı*” adı altında basımı yapılan eserlerin halka yaşamın gerçeklerini öğretmekte yararlı bir yöntem olarak izlenmesi gerektiğini dile getiren Atatürk, kültür devrimin halkla bütünleşmesine dikkat çekmektedir.¹³⁴ “*Harf İnkılabı*”nı saraydan kalkarak Gülhane’de Halk Partisi’nin verdiği bir baloda bulunan halka müjdelemesi, Atatürk’ün bu kültür devrimini halkla beraber yapma gayreti içinde olduğunu göstermektedir.¹³⁵ 11 Ağustos 1928 günü yeni harfler üzerine ilk söylevini verdiği Sarayburnu parkından ayrılırken, “*Size veda etmek istiyorum, fakat ne diyeyim?*” demesi üzerine kalabalık arasında bir çocuğun, “*Tekrar görüşelim*” şeklindeki sesi işitince Atatürk’ün, “*Bravo küçük*” karşılığı, selam tarzları üzerinde konuşması ve sonunda “*Tekrar görüşelim*” diyerek ayrılması, halka bütünleşmiş Ulu Önder’den bir anıdır.¹³⁶

Atatürk’ün milli nitelikler barındıran halkçılık düşüncesinin öne çıkan özelliklerden birisi, halka dürüstçe yaklaşmak, halkı kalkındırıcı, aydınlatıcı olarak onun gücünü gerekli işlere yönlendirmektir.¹³⁷ Halkı, devlet ve millet işlerinde söz sahibi kılmayı hedefleyen Atatürk’ün halkın eğitimine büyük önem verdiği görülmektedir.¹³⁸ Yurttaşın, eldeki olanaklarla bilgisi ve görgüsünün artırılmasının gerekliliğine vurgu yapan Atatürk’ün, halkın eğitilmesi, okuma-yazma sayesinde kültürel düzeyinin yükseltilmesi üzerine gösterdiği çaba dikkate değerdir. Okul ve camilerin halkın eğitimindeki yerini işaret eden Atatürk, camilerin “*itaat ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılmak lazım geldiğini düşünmek*” için yapılmış mekânlar olduğunu ifade etmiştir.¹³⁹ Atatürk’ün amacı, halkı her haliyle çağdaştırmaktı.¹⁴⁰ Bu çağdaşlaşma sağlanırken milli değerler ortaya çıkarılmalı ve güçlendirilmeliydi. Halkı genel durumdan haberdar etmek, hutbelerin halkın anlayacağı tarzda hazırlanması gerekiyordu.¹⁴¹ Bu sayede milli benliklerini kazanan her topluluk gibi Türklerin de din dilinin Türkçe olması yönündeki çalışmalardan sayılabilecek olan Gökalp’in Türkçe ezan dileği, Atatürk’ün sağlığında gerçekleşmişti.¹⁴² Bu tür atılımlar, halk tarafından olumlu karşılanmıştı.¹⁴³ Atatürk, Osmanlı Dönemi Türkçesini

130 Tunaya, *age.*, s.171; 1924 yılında “Vatan” gazetesine verdiği demeçte Atatürk, “Türkiye’de esasen mürteci yoktu ve yoktur. Vehim vardı, vesvese vardı...” demekle bu inancını dile getirmiştir (*Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C. III, s.107).

131 Bülent Ecevit, *Atatürk ve Devrimcilik*, Üçüncü bs., Tekin Yayınevi, İstanbul 1974, s.75, 77; İnan, *agy.*, s.52.

132 Çelen, *age.*, s.39; Hatiboğlu, *age.*, s.42, 67; Yücel, *age.*, s.110.

133 İpekçi, *age.*, s.34.

134 Eyuboğlu, *age.*, s.157.

135 Arıburnu, *age.*, s.106.

136 Arıburnu, *age.*, s.103.

137 Eyuboğlu, *age.*, s.135, 193; Eraslan, *age.*, s.245; Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.10, 24.

138 Eraslan, *age.*, s.247.

139 *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, s.98.

140 Eraslan, *age.*, s.267.

141 *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C. III, s.99.

142 Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.8.

143 Hatiboğlu, *age.*, s.32.

çok iyi derecede okuyup yazdığı halde halkın bu dille bağının zayıf olduğunu görmüştü. Halkla yaptığı görüşmelerde, bunu dile getirmişti: “...Bizim kıvrak ve zengin bir dilimizi yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüzyıllardan beri, kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurmaktan, aslında iyi anlayılamayan, bizim de anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak zorundayız. (...) Yeni Türk harfleri çabucak öğrenilmelidir. Yurttaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz.”¹⁴⁴

Yeni Türk Alfabesinin halk tarafından benimsenmesi ve yaygın hale gelmesi için açtığı kurslarla Türk Ocakları bu eğitim seferberliğine doğrudan destek vermiştir. İlk öğreticilerin yetişmesinde gerçekleştirilen başarı dikkate değerdir. 1931 yılında Türk Ocakları'nın Cumhuriyet Halk Partisi ile birleşmesinin ardından halka ulaşma gayesiyle ortaya konulan kültür devrimini Halkevleri sürdürmüştür.¹⁴⁵

Halkevleri, bir yaygın eğitim kurumu olarak halkın yurttaşlık bilgisi edilmesinde etkili olduğu kadar iki yönlü bir kuruluş olarak çalışmıştır. Dokuz şubesinden biri halk dili ve halk edebiyatıyla uğraşan Halkevleri, halka götürülen sağlık, kültür ve eğitim olanaklarına karşılık halkın kültür değerleri derlenmiştir.¹⁴⁶ Ancak bu bağlamda beklenen seviyede bir halka ulaşma durumundan söz etmek mümkün değildir. Milli Mücadele’de gerçekleşen aydın-halk yakınlaşmasının, devrimler döneminde sürdürülemediği çeşitli düşünürlerce dile getirilmiştir. Dönem içinde uyarıcı bir rol üstlenen “*Atsız Mecmua*”, halka gitmenin sloganlaşmış içi boş eylemlerden öteye giderek halkın psikolojisini belirlemek, Türk köylüsünü tanımak, halkı okumak gerektiği üzerinde durmuştur. Milli Mücadele ile sağlanan aydın-halk bütünleşmesinin devrimlerle yürütülmesinde Halkevlerinin vazifesini öven *Atsız Mecmua*, devrimlerin yarı aydınların elinden kurtarılmasının gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴⁷

Atatürk'ün bütün yaptıklarında Türk milletinin milli benliğinden güç alarak çağdaş bir toplum olmasını sağlamak amacıyla yeniliklere giriştiği inkâr edilemez. Atatürk'ün diğer devrimlerinde olduğu gibi dil devrimi de hiçbir zaman geçmişi “*hiçliğe indirgeme*” işlemi olmamıştır. Aksine, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu tarih, dil ve milliyet bilincini pekiştirme amacıyla kurulmuştur.¹⁴⁸ 1 Kasım 1934'te yaptığı konuşmada Atatürk'ün kültür işlerini doğrudan doğruya Türk tarihi ve dili üzerine yapılacak işleri vurgulaması, kültür devriminin halkla bütünleşen, halkı kendi tarihi ve diliyle buluşturan devrimlere sıkı sıkıya bağlanacağını işaret etmesi önemlidir.¹⁴⁹ Devrimci olmanın, hatta devrim yapmanın devrimin yerleştirilmesine kıyasla kolay olduğu bilinmektedir. Atatürk devrimlerin yerleşmesi için, halkla kaynaşmış, onlara çağdaşlaşma yolunu yazı ve dil devrimleriyle göstermiştir. Yazı ve dil devriminin ürünleri, kültür devriminin beslenmesini ve yerleşmesini sağlayacaktı.¹⁵⁰

Cumhuriyet'in getirilerinden biri olan soyadlarımız, tarihe, dile ve kültüre verilen değerın başka bir örneğidir. Soyadları için önerilen sözcüklerin Türkçe olması, bunların halk tarafından benimsenmesi önemlidir. Atatürk, Türkçenin bilim, kültür ve eğitim dili olması yönündeki çabalarını sürdürecektir bizzat Atatürk'ün kurduğu kurum ve kuruluşlar varlıklarını devam ettirmişlerdir.¹⁵¹ Bilindiği üzere, Atatürk, dil devriminde aşırılığa giden

144 Eyuboğlu, *age.*, s.83.

145 Çelen, *age.*, s.40.

146 Aksoy, *age.*, s.130; Eraslan, *age.*, s.137.

147 Eraslan, *age.*, s.138-143.

148 Yücel, *age.*, s.81.

149 Eyuboğlu, *age.*, s.159.

150 Eyuboğlu, *age.*, s.171; Hatiboğlu, *age.*, s.43.

151 Türk, *age.*, s.187.

bir grubun aydın ile halkı yeniden ayırıştırıran bir yol izlediğini görmüş, halkı esas alarak “*mutedit*” bir yaklaşım sergilemiştir. Bunun en açık göstergesi aynı konuya ilişkin 1935 ve 1937 yıllarında kullanılan ifadelerdir.¹⁵²

2. DİL DEVRİMİNDE HALKIN TUTUMU

Ziya Gökalp, eski dilin kelimelerinin kullanımları ve değerlendirilmeleri konusunda “*âlimler*”in değil, “*halk*”ın tutumunu dikkate almak gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁵³

Ziya Gökalp’in koyduğu düşünce sınırları aşan Atatürk’ün gerçekleştirdiği Harf Devrimi, Türkçeye uygun yeni Türk Abecesinin halkın kolaylıkla okuma-yazma öğrenmesine olanak sağlaması bakımından önemlidir.¹⁵⁴ Ziya Gökalp gibi Kazım Karabekir de alfabedeki değişikliğin Türkler ile İslam Dünyası arasındaki bağı koparacağı endişesi taşımıştır. Hâlbuki devrim gerçekleşene değin Arap harflerinin yazı dilinde kullanılması, Türkçeyi Arapça kelimelerin istilasına uğratmıştı.¹⁵⁵ Yeni yazının kabul edilmesinin ardından tepki gösterenler kent ve kasabalardaki çok az sayıda bulunan aydınlardı.¹⁵⁶ Hâlbuki Türkçenin özleşmesi ve gelişmesi için yurt ölçüsünde başlatılan taramalara ve derlemelere askerler, valiler, muhtarlar ve özellikle öğretmenler katılmışlardı.¹⁵⁷

Dil devriminde eleştirilerin yoğunlaştığı nokta, tek parti yönetiminin uygulamalarıydı. Aslen, 1929 yılında Atatürk’ün, “*Parti, millete, milletvekillerinin seçiminde, yol göstermek, fikir hayatında ve günlük hayatta genellikle milli terbiyede, halkçılık şuur ve kültürünü geliştirmek suretiyle, çok büyük bir vazife yapmaktadır*” şeklinde ifade ettiği tanım, ideal partiyi ortaya koymaktadır.¹⁵⁸ Halka mal edilen, halkla birlikte yapılması istenen devrimlerin zaman içinde Halk Partisi’ndeki değişim ve dönüşüm yüzünden gerçekleştirilemediği görülmektedir. Programında yoğunlaşmış romantizm, “*ulus-devlet inşası*” için bir zorunluluktadır.¹⁵⁹ Bu romantizm, halkın gerçekliğinden uzaklaşmanın nedenini oluşturdu. Katılaştıran bürokratik bir yapıya bürünen tek parti yönetiminin halktan kopması, Atatürk tarafından gözlemlenmişti.¹⁶⁰ Bürokrasinin devlet ile halk arasında aşılmaz bir duvar olarak yükselmesi, devrimlerin halka ulaştırılmasında sıkıntı yaşanmasına neden olmuştu.¹⁶¹ Hâlbuki Atatürk, halka inanmadan, halkın güvenini kazanmadan hiçbir devrimin süreklili olmayacağını bilmekteydi.¹⁶²

Çok partili yaşamın getireceği tartışma ve eleştiri ortamının olumlu yanlarından yararlanmak amacıyla 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştu. Ancak beklenen düzeyde gerçekleşmediği görülen tartışma ve eleştiri ortamının olumsuz etkilerinden halkı uzak tutmak üzere, devrimlerin ülkenin her köşesinde anlatılması ve benimsenmesi

152 Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.12.

153 Yücel, *age.*, s.29.

154 Heyd, *age.*, s.121.

155 Irmak, *age.*, s.235.

156 Ecevit, *age.*, s.78.

157 Hatiboğlu, *age.*, s.32; 1933’den itibaren 1960’lara değin halk ağzından 917 dil meraklısının derlediği sözcükleri gösteren fiş sayısının 450.000 olduğu, tarama sözlüğünde toplanan 19.400 sözcüğün bulunduğu, bu sayede ortaya konulan sözlüklerin varlığı dikkat çekicidir, (Haydar Ediskun, “Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti”, *Dil Devrimi Üzerine*, TDK Yay., Ankara 1967, s.256).

158 *Atatürkçülük (Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri)*, s.93.

159 Toprak, *age.*, s.424.

160 Eraslan, *age.*, s.139; 1934 Parti Kongresinde CHP Umumi Katibi Recep (Peker) Bey, “*Halkçılık bir klişeden ibaret değildir. Halkçılık çok ehemmiyet verdiği bir noktadır*” şeklinde konuşma yapmıştır. Aydemir, bu sözlerin gerçeği ifade etmediği üzerinde durmaktadır (Aydemir, *age.*, s.426-427).

161 Eraslan, *age.*, s.140.

162 Ecevit, *age.*, s.98.

düşüncesiyle Halkevleri faaliyete geçmişti. Halkın eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve okuma-yazma oranlarının artırılması amacıyla gerçekleştirilen devrimler, 1928’de Latin kökenli Yeni Türk Abecesinin kabulü kararıyla başlayan büyük girişim, halkın başkasına gereksinim duymadan okuyup yazabilecek duruma gelmesi, kendisi için gerekli bilgileri doğrudan elde etmesini sağlanması için gerçekleştirilmiştir.

Falih Rıfki Atay’ın çok partili yaşam deneyiminin Halk Partisi için “*halkın terbiyesi ve umumi seviyenin yükseltilmesi için*” hazırlanacak programın ve umutlu bir geleceğin habercisi olarak görülmesi gerektiği yönündeki değerlendirmesi bu bağlamda önemlidir. Ancak 1931 yılında dahi halkın tek bir kişiden her şeyi beklemesi, eski kaderci yaklaşımdan uzaklaşmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Her şeyi bir kişiden bekleme alışkanlığının, yön değiştirerek devlet üzerinde yoğunlaşması, her şeyin devletten beklenmesi durumundan Atatürk’ün şikâyetçi olduğu görülmektedir.¹⁶³ Halkın büyük çoğunluğu alışkanlıklarını bırakmayarak her şeyi bir kişiden / sadece devletten bekleme kolaycılığını sürdürdükleri görülmektedir.¹⁶⁴ Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi Halk Partisi’nin programında Halkçılık ilkesinin vurgulanmasına neden olmuştur. 1927’deki büyük kongrede işlenen halkçılık kavramında bir değişiklik yapılmamasına karşın halkçılığın amaçları ve etkinliği üzerinde durulmaya başlanmıştır. Parti faaliyetlerinin halk tarafından ve halk için, halkın yararına yapılması gayesi öne çıkarılmaya çalışılmıştır.¹⁶⁵ Devlet kuruluşları ile halkın yakınlaşmasını sağlayan Millet Mekteplerince halka doğru ilk adım atılmıştır.¹⁶⁶ İkinci adım, Türk Ocakları’nın ardından faaliyete geçen Halkevleri ile atılmıştır. 1932 yılında kurumsallaşan Halkevleri, küçük kasaba ve köylerde Halkodaları, çok partili demokratik dönemin başlangıcına değin halka siyasi, sosyal, kültürel ve sanatsal yönlerden katkı sağlamıştır.¹⁶⁷ Bu katkı sayesinde “*Kemalist*” düşünce konusunda halkın eğitilmesi, parti ve mecliste bulunan yönetici aydın seçkinleriyle halk kitleleri arasında “*ideolojik birlik*” sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁶⁸

Recep Peker’in dile getirdiği gibi, Türk İnkılabı halktan gelmiş ve otoriteye karşı gerçekleştirilmiştir; fakat “*...inkılap iktidar mevki alınca, otoriteden halka doğru devam etmiştir. Bu devam esnasında halkın hakikatlere uzak kalmış tabakalarından mukavemetler ve zorluklar görmüştür.*”¹⁶⁹ Bu anlatımdan anlaşılacağı üzere “*halk için halka rağmen*” haklı gösterilmeye çalışılmaktadır.¹⁷⁰ Her şeyden önce, halkın siyasal kültürünün yükseltilmesi için halka rehberlik edecek, aydın-halk işbirliğini sağlayacak bir mekanizmaya gereksinim duyulmuştur.¹⁷¹ 1930’lu yıllarda ön plana çıkan Devletçilik ilkesi, Halkçılık ilkesinin geliştirilmesi için bir araç olarak görülmüştü. Ancak bu uygulamada başarılı olmadı. Kadro Hareketi, “*inkılabın ideolojisi*”ni ortaya koymaya çalışırken, devrimlerde halkın her zaman dikkate alınmasının gerekli olmadığı üzerinde durması, halk için halka rağmen savunusunun öne çıkmasına neden olmuştur. Atatürk’ün halkçılık anlayışından uzak öğeler barındıran bu yaklaşımın bir farklılaşmayı ifade ettiğini söylemek mümkündür.¹⁷²

163 Eraslan, *age.*, s.147, 168.

164 Eraslan, *age.*, s.269.

165 Eraslan, *age.*, s.144-145.

166 Halkı isteklendirmek için, gazete ve dergilerde tanımlar yapılmış, halkın toplandığı yerlerde okuma-yazma ve eğitim üzerine konuşmalar gerçekleştirilmiştir, (İnan, *agy.*, s.58).

167 Lewis, *a.g.e.*, s.379; İnan, *agy.*, s.60; Türk, *age.*, s.111.

168 Eraslan, *age.*, s.167; Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.27; Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İkinci Cilt, çev. Mehmet Harmancı, Üçüncü bs., E Yay., İstanbul 2000, s.455.

169 Recep Peker, İnkılap Dersleri, s.20’dan naklen Eraslan, *age.*, s.149-150.

170 Eraslan, *age.*, s.150.

171 Eraslan, *age.*, s.225; İnan, *agy.*, s.49.

172 Eraslan, *age.*, s.152.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1931 yılında gerçekleşen Üçüncü Büyük Kongresi açılış konuşmasında Atatürk, bu farklılaşmaya dikkat çekmiştir: *“Arkadaşlar; Her biriniz vatanın bir bucağından, halkın içinden geliyorsunuz, memleketin ihtiyaçlarına, halkın yeni dertlerine yakından vâkif bulunuyorsunuz. Fırkamız prensiplerini tatbik eden İcra Vekilleri arkadaşlarımız da içinizedir. Müzakere ve münakaşalarımız birlikte olacaktır. Bu müzakere ve münakaşaların feyizli neticeler verebilmesi için arkadaşların kayıtsız ve şartsız serbest konuşmaları, tenkidi icabeden noktalar görüldükçe müsamahalı davranmamaları lüzumu tabiidir”*.¹⁷³ Milli Mücadele'nin başından beri, halkla birlikte hareket eden, halkla bütünleşen Atatürk'ün, siyasal, sosyal, kültürel, hukuksal, parasal alanlarda yapılan yeniliklerde halkı odak noktasında gördüğünü bu sözler açıkça göstermektedir.

Dil devriminin halkla aydınlar arasında bir ayrıma neden olduğunu söylemek, *“yıllanmış bir saptırmaca”*yı tekrar etmekten başka bir şey değildir denilse de Atatürk'ün direktifleriyle kurulan Dil Kurumu'nda bulunan aşırı sadeleştirme taraftarları, günlük dilde de değişim ve dönüşüm istemişler, halk tarafından kabul gören Arapça ve Farsça sözcüklere karşı savaş açmışlardır.¹⁷⁴ Bu yaklaşım dili arılaştırmak yerine yoksullaştırmakla kalmıyor, şikâyet edilen aydın-halk ayrımını derinleştiriyordu. Halk ile aydınlar aynı dili kullanmamaya başlamışlardı. 1934 yılında *“kuş dili”*ni andıran *“öz türkçe humması”* en son noktaya ulaşmıştı.¹⁷⁵ Sonunda 1935'te verilen bir direktifle yeni sözcüklerin kullanımı zorunluluğu ortadan kaldırıldı.¹⁷⁶ Geçen sürede halkın benimsediği sözcükler yerleşti. Örneğin, *“Şura-yı Devlet”* terkihi yerine halkın *“Danıştay”*ı kabul edip benimsendiğini; tek sözcük olan *“Temyiz”*, halkın kullanımıyla yaygınlaştığından *“Yargıtay”*ın kullanımda yakışsız kaldığı iddiası önemlidir.¹⁷⁷ Halkın takibi ve rağbeti bu süreçte etkili olmuştur; Fazıl Ahmed'in buluşu olan *“tayıre”* kelimesi, geçen yıllar içinde yerini *“uçak”*a bırakmıştır.¹⁷⁸

SONUÇ

Atatürk ilkelerinden olan Halkçılık ilkesinin devrimlerle ilişkisi ezberci bir yaklaşım nedeniyle sınırlı tutulmaktadır. Dil devriminin gerçekleşme aşamalarında halkın rolü üzerinde duran bu çalışma, halkın süreci yönlendirdiğini ortaya koymaktadır. Devrimlerin yapılışında ve yerleşmesinde halkın tutumunun esas alınması, iki yönlü bir ilişkiyi meydana çıkarmaktadır. Buna göre halktan doğan, halk için yapılan devrimlerin halka ulaştırılması gerekmektedir. Halka ulaşan devrim yaşamakta, gereksinim doğrultusunda uygun biçimler olarak *“süreklili devrim”* gerçekleşmektedir.

Dil devrimini hazırlayan etmenlere bakıldığında, devletin ve toplumun bu yönde bir gereksiniminin olduğu görülmektedir. Fransız devrimiyle yayılan düşünceler, tüm dünyayı sarmış, Osmanlı Devleti de bu düşüncelerden etkilenmiştir. Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik akımının etkisiyle dilde reform çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar, II. Meşrutiyet'e kadar devam ettirilmiş olsa da düşünce alanından öteye geçememiştir. II. Abdülhamit döneminde gerçekleştirilen eğitim hamlesi, dildeki sorunları çözememiştir. Milli Edebiyat ile birlikte Türkçecilik başlamış, bir takım aydınlar halkı esas alan görüşler ortaya atmışlardır. Bu aydınlar, halkın gerçek durumundan haberdar olmayı övmüşler, halka gitmeyi teşvik etmişlerdir. Dili halkın anlayacağı kadar sade olan dergi ve gazetelerle

173 Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, C. I, 5. bs., Ankara 1997, s.386.

174 Yücel, *age.*, s.126; Lewis, *age.*, s.429; Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, s.31.

175 Sevik, *age.*, s.27-28.

176 Lewis, *age.*, s.430.

177 Sevik, *age.*, s.44.

178 Sevik, *age.*, s.103.

halkla temas kurulmaya çalışılmıştır. Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp gibi aydınlar halk merkezli milli bir duruş sergilemişler, Türkçe için örnekler ve öneriler öne sürmüşlerdir.

Ziya Gökalp, Türkçeleşmiş yabancı sözcüklerin milli bir zenginlik olduğunu vurgulamış, kendisi de bir takım terimler türetmiş, bu çalışmalarında halkı esas almıştır. O'na göre halkın kabul ettiği söyleyiş yanlışlıklarının dahi dilin doğası gereği yaygınlaşmasında bir sakınca yoktur. Gökalp gibi, bugünkü manada "*Halkçılık*" kelimesini ilk defa kullanan Falih Rıfkı Atay da aydınlar ve halk arasındaki esrarlı perdenin ortadan kaldırılarak, bilimde, kültürde, sanatta, eğitimde dil birliğini savunmuştur.

Osmanlı Devleti'nde dilde olduğu kadar yazıda da bir yenilik yapılması üzerinde durulmuştur. Ancak zamanın ve imkânın elvermemesi nedeniyle alfabeyle ilişkin çalışmalar sonuçsuz kalmıştır. Bu deneyimleri iyi değerlendiren Gazi Mustafa Kemal Atatürk, halkın okuma-yazma ve hesap işlerinde geri kalmaması için özel gayret sarf etmiştir. Bu sayede kültür devriminin yeşereceği bir ortamın var olması mümkündür.

1924 yılındaki yeniliklerle birlikte başlayan dil devrimi, halkı odağa almış bir hareket olduğu görülmektedir. Elbette bu yaklaşımda Atatürk'ün halka bütünleşmiş, karizmatik otoritesi etkilidir. Atatürk'ün görüş ve direktifleriyle girilen halkla bilimsel ve kültürel değerlerin buluşturulması çabalarının milli bilincin beslenmesine yönelik çalışmalar barındırdığı anlaşılmaktadır. Atatürk'e göre halkın içinde var olan, atayurttan getirilen zenginliklerin yeniden ortaya çıkarılması, bunun milli bilincin desteklenmesinde kullanılması yapılan devrimin bir gereğidir.

Dil devriminin her aşamasında kurumsal olmayan, kişiye özgü aşırılıklara rastlamak mümkündür. Özellikle halktan derlenen, eski eserlerden taranan sözcüklerin bir denetim veya seçimden geçirilmeden halkın temas ettiği heyecanlı yazarlarca kullanılması bu aşırılığın temel nedeni olduğu söylenebilir. Atatürk'ün koşulsuz güvendiği halk, yeni sözcüklerin bir kısmını benimserken bir kısmını kullanmamıştır. Bu bakımdan dil devrimini yönlendiren bir halk gücünden söz edilebilir.

Ziya Gökalp'in dile ilişkin belirlediği sınırları, halkın gereksinimleri ve yapılabilecekler bağlamında, aşan Atatürk'ün, devlet ve aydınları halkla hem yazıda hem de sözde bütünleştirdiği görülmektedir. Zira halkın kolayca öğrenip okuyup yazmasına yarayan Latin kökenli yeni bir alfabenin gelmesi, İslam dünyasıyla bağın zayıflamasına neden olacağı gerekçesiyle Ziya Gökalp gibi Kazım Karabekir de endişesini dile getirmiştir.

Bu milli davada halkın dertlerinden kurtarılması; halka, kültürün, sanatın, eğitimin ulaştırılması noktasında Türk Ocakları başta olmak üzere çeşitli cemiyetler görev almıştır. Özellikle Milli Mücadele döneminde Hamdullah Suphi'nin öncülüğünde Türk Ocakları halka doğru gitmiş; Yusuf Akçura gibi tanınmış aydınların verdiği derslerle halkla temas sağlanmıştır. Öte yandan şimdiye değin Osmanlı Devleti'nde Tevfik Fikret gibi kişilerin halkın cahil kalmasını umursamayan tavırları yapılan işin değerini ortaya çıkarmaktadır. Türk Ocaklarının başını çektiği sosyal ve kültürel atılım, benzer yaklaşımlara sahip Köylüler, Halka Doğru, Muallimler Birliği gibi cemiyetler ve Genç Kalemler, Halka Doğru, Türk Yurdu gibi dergilerle sürdürülmüştür.

Yeni Türk alfabesinin kabulünün ardından Millet Mekteplerinin açılması, Ziya Gökalp'in "*Mektebinde halkı okut çalıştır, yavaş yavaş halkçılığa alıştır*" tavsiyesinin gerçekleştirilmesidir. Devlet ile halkı yakınlaştıran Millet Mekteplerinin açılmasıyla atılan

ilk adımı, Türk Ocaklarından sonra faaliyete geçen Halkevleri ve Halkodalarının çalışması takip etmiştir.

Atatürk'ün halkla buluştuğu, görüştüğü yurt seyahatleri esnasında, başöğretmen olarak kişi ayırımı yapmadan kara tahta başında okuma-yazma öğretme gayreti devletin halkla bütünleşmesini kolaylaştırmıştır.

Atatürk, Gökalp'ten farklı olarak Anadolu Türkçesini esas almıştır. Halkın tutumunu değerlendirmiş, sahip olunan kültürel zenginliği, halkı tanımayan aydınlara göstermeye çalışmıştır. 1920 yılında başlanan halkın kullandığı dilin tespitine dair çalışmalar, 1930'lara kadar cılız bir şekilde sürdürülmüştür. Halkın büyük kültürel zenginliğinin ortaya çıkarılması, aydınların halka giderek halkla beraber hareket etmesi yönündeki çalışmalar yetersiz kalmıştır. Yönetimin halkla ilişkisinin zayıfladığını fark eden Atatürk'ün CHP'nin Üçüncü Büyük Kongresi'nde yaptığı konuşma bu bağlamda önemlidir. Yönetenlerin yönetilenler tarafından seçildiği halkçı yönetimde söz sahibi halktır. Bunun farkında olan ve Milli Mücadele'nin başından itibaren halkla birlikte hareket eden Atatürk, halkı yakından takip etmiştir. Halkın fertleri arasında eşitliğin sağlanabilmesinde, fırsat eşitliğinin sürdürülebilmesinde, halkın okur-yazar olması, hesabını kendisinin yapması gerekmektedir. Bilinçli halkın kendi yararına olan devrimlerin iyiliğini kavraması, devrimleri sürekli hale getirmesi, hedeflenen kültür devrimin gerçekleştirilmesi kültür, sanat, bilim, din, eğitim dilinin bir olmasına bağlıdır. Yazı ve dil birliğini sağlamak amacıyla şimdiye kadar gerçekleştirilen çalışmalar kurumsallaşarak; Atatürk'ün direktifleriyle Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasının ardından, Türkçenin yabancı sözcüklerden arındırılması ve halktan derlenen Türkçe sözcüklerle zenginleştirilmesi, aydın ile halk arasındaki kültürel uçurumun ortadan kaldırılması, Türkçenin bilim, kültür ve sanat dili haline gelmesi yolunda ilerleme kaydedilmiştir.

Nihai olarak denilebilir ki, Atatürk tarafından her aşamasında halkın yer aldığı, halkla birlikte yapılan dil devrimi, genel kanının aksine sadece Atatürk'ün Milliyetçilik ve Laiklik ilkeleriyle ilgili değil, Halkçılık ilkesiyle de doğrudan ilişkilidir.

KAYNAKÇA

- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. I-III, 5. bs., Ankara 1997.
- AĞAKAY, Mehmet Ali, *Atatürk'ten 20 Anı*, 7. bs., Türk Dil Kurumu (TDK) Yay., Ankara 2015.
- AKSOY, Ömer Asım, *Dil Gerçeği*, TDK Yay., Ankara 1982.
- ARAR, İsmail, *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*, İstanbul 1963.
- ARIBURNU, Kemal, *Atatürk Muhtelif Cepheleriyle*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1953.
- BAYAR, Celâl, *Ben de Yazdım: Millî Mücadeleye Giriş*, C. 5, İstanbul 1997.
- BAYUR, Hikmet "Atatürk ve Dil Devrimi", *Dil Devrimi Üzerine*, TDK Yay., Ankara 1967, s.28-37.
- CERECİ, Sedat, "Halkın İçinde Halkçı Bir Önder", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XIV, Sayı: 32 (Kasım 1998), s.279-288.
- ÇELEN, Gülru, *Atatürk'ün Düşünce Dünyasında Halkın Yeri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2013.
- Dil Devriminin 30 Yılı*, Türk Dil Kurumu Tanıtma Yay., Ankara 1962.
- ECEVİT, Bülent, *Atatürk ve Devrimcilik*, Üçüncü bs., Tekin Yayınevi, İstanbul 1974.
- EDİSKUN, Haydar, "Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti", *Dil Devrimi Üzerine*, TDK Yay., Ankara 1967, s.250-259

- ERARSLAN, Cezmi, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kum Saati Yay., İstanbul 2003.
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki, *Atatürk İlkeleri*, İkinci bs., Uygarlık Yay., İstanbul 1984.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, "Dil Bayramı", *Dil Devrimi Üzerine*, TDK Yay., Ankara 1967, s.217-221.
- Genelkurmay Başkanlığı (haz.), *Atatürkçülük (Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri)*, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Yay., İstanbul 1998.
- Genelkurmay Başkanlığı (haz.), *Atatürkçülük (Atatürkçü Düşünce Sistemi)*, MEB Yay., İstanbul 2001.
- Halil Nimetullah, *Halkçılık ve Cumhuriyet, Türk Halkçılığı ve Cumhuriyeti*, İstanbul 1930.
- HATİBOĞLU, Vecihe, *Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi*, 2. bs., TDK Yay., Ankara 1981.
- HEYD, Uriel, *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, çev. Kadir Günay, 2. bs., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- HUGHES, Preston, *Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Atatürkçülük*, çev. Narin Özlem, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2009.
- IRMAK, Sadi, *Atatürk Devrimleri Tarihi (İdeoloji ve Tarih Açısından İnceleme)*, İstanbul 1973.
- İNAN, M. Rauf, "Atatürk Devrimleri ve Yazı Değişimi, Yazı Devrimi", *Yazı Devrimi*, TDK Yay., yy., 1978, s.43-64.
- İPEKÇİ, Abdi, *İnönü Atatürk'ü Anlatıyor*, Dünya Yay., İstanbul 2004.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, İkinci bs., ATAM Yay., Ankara 2005.
- KORKMAZ, Zeynep, "Dilde 'Doğal Gelişme' ve 'Devrim' Açısından Türk Dil Devrimi", *Türkoloji Dergisi*, C. 4, Sayı: 1 (1972), s.97-114.
- KURAN,ERCÜMEND, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981.
- KURAN,ERCÜMENT, *Türk Çağdaşlaşması: Çileli Bir Yolda İlerleyiş*, der. Mehmet Erdoğan, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, "Dilde Özleşme Hareketinin Tarihçesi", *Dil Devrimi Üzerine*, TDK Yay., Ankara 1967, s.14-25.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, 7. bs., TTK Yay., Ankara 1998.
- SEVÜK, İsmail Habib, *Dil Da'vâsı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1949.
- SHAW, Stanford J.- SHAW, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İkinci Cilt, çev. Mehmet Harmancı, Üçüncü bs., E Yay., İstanbul 2000.
- ŞENOĞLU, Kemal, *Yusuf Akçura: Kemalizmin İdeoloğu*, Kaynak Yay., İstanbul 2009.
- TANYOL, Cahit, *Atatürk ve Halkçılık*, 2. bs., Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1984.
- TOPRAK, Zafer, *Türkiye'de Popülizm 1908-1923*, Doğan Kitap, İstanbul 2013.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2007.
- TÜRK, Vahit, *Türkçe Yazılar*, Berikan Yay., Ankara 2014.
- YÜCEL, Tahsin, *Dil Devrimi ve Sonuçları*, TDK Yay., Ankara 1982.